

ULUSLARARASI HUKUKTA DEVLETLERİ TANIMA VE TANIMA TÜRLERİ

THE RECOGNITION OF STATES IN INTERNATIONAL LAW AND TYPES OF RECOGNITION

Prof. Dr. Abdullah KIRAN

Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
Muş/Türkiye

ÖZ

Bağımsızlığını ilan ederek özgür uluslar ailesine katılmak isteyen bir devletin tanınması çok farklı şekillerde olabilmektedir. Tanıma sadece de jure veya de facto şeklinde olmayıp, kimi zaman prematüre, kimi zaman örtülü, kimi zaman açık, kimi zaman şartlı, kimi zaman metropolitan ve kimi zaman da kolektif bir biçimde olabilmektedir. Kuşkusuz bütün bu tanıma türleri arasında en işlevsel olanı, kolektif tanımadır. Bir devletin uluslararası bir karar veya uluslararası bir örgüt tarafından tanınmasına kolektif tanıma denir. Kolektif tanıma bir uluslararası örgütün eliyle gerçekleşebilmektedir ve bu tarz tanıma yöntemi, amaca uygunluk bakımından en yararlı tanıma yollarından biri olarak kabul edilmektedir. Zira ortak bir karar ile tanınan devletin örgüte üye edilmesi, tanınan devlet açısından büyük bir diplomatik zafer anlamına gelir. Ancak bir devletin varlığı tamamen tanınmasına bağlı bir durum değildir. Örneğin, Amerika Devletleri Örgütü Misakının 12. maddesinde, bir devletin varlığının tanınmayla ilgili olmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte devletlerin ortaya çıkışı ve uluslararası hukuk kişiliği kazanmasında tanınma büyük bir avantaj sağlamaktadır. Zira tanınmamış ve uluslararası destekten yoksun bir devletin kendi varlığını koruması, tanınmış bir devlete nazaran çok daha zordur.

Anahtar Kelimeler: Bağımsızlık, Tanıma, Uluslararası Hukuk, Tanıma Türleri

ABSTRACT

The recognition of a state, which demands to be a member of free nation's family by declaring its independence, can occur in many different ways. The recognition may occur not only in the way of de jure and de facto but also in the way of premature, implicit, articulate, conditional, metropolitan or collective. There is no doubt that the collective recognition is the most functional one within all types of recognitions. The recognition of a state via an international decision or by an international organization is called as collective recognition. The collective recognition of a state can be actualized by favor of an international organization. This kind of recognition method is considered as one of the most useful recognition types with regards to expediency because enrolling the state to the organization with common decision of member states means a great diplomatic victory for recognized state. However, existence of a state does not always depend on its recognitions by other states. For example, it is stated in the article 12 of Organization of American States' charter that the existence of a state is not only related to the recognition. The fact remains that the recognition provides a great advantage in the emergence of states and gaining international legal personality for them. Because of this fact, it is much more difficult for a state, which is not recognized and is destitute of international support, to continue its existence as compared with a recognized state.

Keywords: Independency, Recognition, International Law, Types of Recognition.

1. GİRİŞ

Tanıma, yeni kurulan bir devletin uluslararası toplumun bir üyesi olarak yoluna devam etmesine rıza göstermektir. Tanınan devlet uluslararası hukuk şemsiyesi altında yasal bir statü elde eder ve uluslararası kişiliğine kavuşur. Bir devletin egemenlik haklarının uluslararası güvence altına alınması ancak tanınma ile gerçekleşebilir (Kobey,1951:282-288). Tanıma hem tanıyan hem de tanınan devlet açısından karşılıklı ilişkilerde hukuki bir statü sağlar (Chen, 1951:4). Dolayısıyla bağımsızlığını ilan eden her yeni devlet, daha önceden var olan devletleri, tanıma veya tanımama durumuyla karşı karşıya kalır. Ancak devletleri tanımada başvurulan kriterlerin, pratikte hiç de homojen olmadıklarını belirtmek gerekmektedir (Cedeno,2003:60). Özü itibarıyla tanıma uluslararası hukukun bir dalı olmasına karşın, uygulamada yasamadan daha çok yürütme

tarafından ele alınmış bir konudur (Lauterpacht, 2013:XXV). Bazı istisnai durumlar hariç, tanıma meselesinde çoğunlukla yasama, hükümetin yürütme organını esas almaktadır (Kobey,1951:282-288). Tarihteki ilk tanıma örneği, İspanya'nın 1648 yılında Birleşik Hollanda'yı tanıması olarak kabul edilmektedir. 1581 yılında bağımsızlığını ilan eden Birleşik Hollanda, ancak 1648'de İspanya tarafından tanınacaktır.

ABD'nin 1776'da bağımsızlığını ilan etmesi, Birleşik Krallık ve Fransa arasında ciddi bir krize yol açacaktır. Çünkü bu dönemde Birleşik Krallık, savaş veya devrim yoluyla herhangi bir toprak parçası üzerinde yeni bir devletin kurulamayacağı tezini savunuyordu. Hatta Birleşik Krallık sadece bununla da yetinmiyor, daha önce söz konusu topraklar üzerinde egemen olan devletin, yeni devleti tanıması şartını da ileri sürüyordu. Birleşik Krallık, 1820'lerde İspanya'dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan eden Latin Amerika'daki ülkelerin tanınması hususunda da, öncelikle İspanya'nın bu devletleri tanıması şartına riayet edilmesi gerektiğini vurguluyordu (Lauterpacht, 2013:13). Kısacası Birleşik Krallık, devlet olarak ABD'yi tanımadan, Fransa veya diğer bir ülkenin ABD'yi tanımasının geçersiz olduğunu iddia etmekteydi.

Önceden egemen olan devletin yeni devleti tanıması durumuna Metropolitan tanıma denir. Pufendorf, devlet olarak tanınmanın en önemli şartını Metropolitan tanıma aramaktaydı (Crawford,2006:376). Ancak Fransa Metropolitan tanıma hususunda Birleşik Krallık'dan farklı düşünüyor ve bir devletin tanınması için kendi kendine yeterli olmasını kâfi görüyordu. Böylece Fransa'nın 1778'de ABD'yi tanıması, zemin hazırlayıcı tanıma şeklinde kabul görülürken, Birleşik Krallık'ın da 1782'de ABD'yi tanıması, diğer devletlerin tanımasının da önünü açacaktır (Oppenheim,1905:113). Fransa'nın bu tutumu, daha sonraları, etkinlik doktrini bağlamında, 19. yüzyılda devletleri tanıma da geçerli bir ilke olarak benimsenecektir.

İspanya'nın Güney Amerika'daki kolonileri 1810 yılında bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde, başlangıçta hiçbir devlet bunları tanımadı. Ancak İspanya, üzerinde hak iddia ettiği bu ülkeleri tekrardan kendisine bağlamada hükümsüz kalınca, ilk önce Amerika bu ülkeleri 1822'de tanıdı, daha sonra da Birleşik Krallık 1825'te ABD'yi takip etti (Oppenheim,1905:113). Günümüzde sıkça başvurmak durumunda kaldığımız de facto tanıma, diplomatik tanıma ve de jure tanıma gibi ayrımlar ilk defa, 19. Yüzyılın başlarında İspanya'nın Güney Amerika'daki eyaletlerinin ayrılmaya başlamalarıyla kullanılmaya başlandı (Talmon, 2008:1-5).

Orta Çağda Hristiyan devletler ailesine üye olmanın yolu, Papalık tarafından tanınmayı gerektirmekteydi. Bir prensin, egemen olduğu toprakları yönetmesi, ancak Papalık tarafından tanınmasıyla mümkündü. Rönesans bir yandan özgür düşüncenin önünü açarken, diğer bir yandan da kilisenin otoritesini sarsmaya başladı (Wasserman, 1944: 14). Özellikle Rönesans ve reform hareketleri sonrasında Papalığın gücünü yitirmesiyle, daha önce Papalık otoritesinde olan tanıma yetkisi, giderek Avrupa'nın büyük devletlerine geçti. 19. yüzyılda Britanya, Avusturya, Rusya, Fransa ve Prusya gibi ülkeler, kendilerinden daha eski olan İran, Çin, Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya gibi devletleri, uluslar ailesine kabul ettiler (Kuzu, 2011:15).

15. Yüzyıldan başlayarak uluslararası hukuka tabi olanlar veya aralarında bir "uluslararası hukuk" ilişkisi bulunanlar, Britanya ve Kıta Avrupa'sındaki ülkelerdi. Britanya Hukuk Makamları (British Law Officers) 1859'da uluslararası hukuktan şöyle söz etmektedirler: "şimdiye kadar tanınan ve şu anda Hristiyan ulusların ortak rızasıyla mevcut olan hukuk." ABD ve Türkiye'nin bu "uluslar Topluluğuna" açıkça veya zımnen "kabul edilmesi", orijinal üyelerin rızasıyla olmuştur (Crawford,1997:93-182)

Bir yapı veya birimin devlet olarak tanınması için belirli bazı kriterleri yerine getirmesi beklenmektedir. Georg Jellinek, 1900'de yayınlanan Allgemeine Staatslehre (Devletin Genel Teorisi) adlı eserinde devlet olmanın üç temel unsuruna dikkat çeker. Jellinek bunları sırasıyla bir insan topluluğu, bu insanların üzerinde mukim olduğu ülke ve etkin bir kamu otoritesinin örgütlenmiş olması şeklinde ele alır (Talmon,2008:1-5). Görüldüğü gibi Jellinek devleti, insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir yapı olarak tanımlamaktadır (Gözler, 2007:4). Özellikle egemenliğin bir merkezde toplanması ve kendi içinde bölünmemesi esastır. Çünkü Thomas Hobbes, "bölünmüş egemenliklerin karşılıklı olarak birbirlerini yıkacaklarını" söylemekteydi (Hobbes:1994:192).

Jellinek'e göre sadece, "herkesin egemen iradesi" niteliğindeki devlet yasa organları kurup yasalar çıkartabilir. Zira devletin üstünde başka bir irade yoktur (Bernstorff, 2012:659-675). Jellinek'in öne sürdüğü bu kriterler, ağırlıklı olarak uluslararası hukuk çevreleri tarafından da kabul görmüşlerdir. 1933 yılında Amerikan Devletleri arasında imzalanan Montevideo Sözleşmesi'nde, Jellinek'in doktriniyle uyumlu bir devlet tanımı kabul edilmiştir. Montevideo Devletlerin Hakları ve Yükümlülükleri Sözleşmesi'nin 1. maddesinde devlet için şöyle bir tanımda bulunulmuştur: Bir uluslararası hukuk kişisi olarak devlet şu niteliklere sahip olmalıdır: a) Daimi bir nüfus, b) belirli bir toprak parçası, c) hükümet d) diğer devletlerle ilişki geliştirme kapasitesi (Montevideo Convention).

Amerika Devletleri Örgütü Misakının 12. maddesinde, bir devletin varlığının tanınmayla ilgili olmadığı belirtilerek şöyle denilmektedir: “Bir devletin siyasi olarak varlığı diğer devletlerin tanınmasından bağımsızdır. Bir devlet tanınmadan önce bile, kendi birliği ve bağımsızlığını koruma hakkına sahiptir” (Malanczuk, 1997:84). 1974’te bağımsızlığı ilan edilmiş olup henüz tanınmamış olmasına karşılık KKTC’nin siyasi varlığını koruması ve İsrail’in tanınmadan önce kendisini koruma hakkı bu çerçevede değerlendirilmektedir (Grant, 1999:20). Bu anlamıyla Amerika Devletleri Örgütü, bir devletin var olmasını diğer devletlerin onayından bağımsız bir şekilde ele alıp, yeni devletlerin tanınması hususunda “açıklayıcı teoriyi” desteklemektedir. Oysa “kurucu teoriye” göre tanıma, “önceden var olan bir niteliğin açıklanması değil, bir yapının oluşumu ve nitelik kazanmasıdır” (Lauterpacht, 2013:40). Özellikle son otuz yılda “açıklayıcı teori” “kurucu teoriden” daha çok ilgi ve kabul görmüştür (Grant, 1999:19).

Lassa Oppenheim’in öncülüğünü yaptığı kurucu teori “bir devletin ancak tanıma ile uluslararası kişilik kazanabileceği” görüşünü savunurken, açıklayıcı tezinin savunucuları olarak kabul edilen Tripel, Le Normand, Liszt, Lawrence, Kelsen, Redslob, Blunschli, Lauterpacht ve Schwarzenberger gibi hukukçular, bir devletin ortaya çıktığı ilk andan itibaren uluslararası hukuka tabi olduğunu ileri sürmektedirler. Açıklayıcı teoriyi savunanlar, bir devletin ortaya çıkışının diğer devletlerin irade ve eylemlerinden bağımsız olduğunu düşünmektedirler (Chen, 1951:14). Onlara göre bir devletin statüsü olgusaldır, diğer devletlerin bireysel takdirine bağlı bir durum değildir (Worster, 2009:119).

Tanıma yeni ortaya çıkmış bir güce hukuki bir statü sağlamasa bile, yine de oldukça önemli siyasi sonuçlara yol açar. Pek çok ülke, özellikle de güçlü ülkeler tarafından tanınmış olan yeni bir devlet gerek kendi iç istikrarını korumada ve gerekse diğer ülkeler nezdinde siyasi pozisyonunu koruma açısından büyük bir avantaj elde etmiş olur. Yeni bir devletin varlığının en güçlü kanıtı, diğer devletler tarafından tanınmış olmasıdır (Chen, 1951:6)¹.

2. DE JURE VE DE FACTO TANIMA

Tanıma meselesinde karmaşık konulardan biri de jure ve de facto tanımadır. Sıkça kullanılmasına rağmen, *de jure* ve *de facto* tanımanın, kimi zaman teknik olarak doğru kullanılmadığına tanık olmaktadır. Aslında *de jure* tanıma, bir hükümetin *de jure* tanınmasıdır; çünkü *de jure* ve *de facto* kavramları hükümetlerin eylemlerini değil, bizzat hükümetleri tanımlamaktadır. Bu terminolojik vurguda altı çizilen konu, *de facto* hükümetin, *de jure* hükümet gibi yasal bir dayanaktan yoksun olması durumudur. *De jure* ve *de facto* tanıma arasındaki ayırım genellikle hükümetler meselesinde ortaya çıkmaktadır. Bazen bir devletin sadece *de jure* tanınabileceği söylenir, ancak bazı devletlerin *de facto* olarak da tanınma örnekleri vardır. Örneğin Endonezya, henüz 1945-49 yılları arasında kendi bağımsızlığı için Hollanda’ya karşı savaşırken bile bazı devletler tarafından tanınmıştır (Malanczuk, 1997:88). *De jure* tanıma, bir devleti uluslararası hukukun bağlayıcı normlarını esas alarak tanımadır. Bu anlamıyla *de jure* tanıma tam ve kesin bir tanıma olup, geri alınmayacak bir tanımadır (Pazarıcı, 2010: 344).

Kimi zamanlar bazı devletlerin kimi topraklar üzerindeki hak iddialarının *de facto* olarak tanındığını görmekteyiz. Birleşik Krallık Sovyetler Birliği’nin 1940 yılında Estonya, Letonya ve Litvanya’yı kendi topraklarına dahil etmesini *de facto* olarak kabul etmiştir. Ancak tanıma bir beyanat ile ifade edildiğinde, tanıyan devlet de, *de facto* olarak tanıdığına dile getirmediği, genellikle tanıma, *de jure* tanıma şeklinde kabul edilmektedir. Buna karşılık tanıma ifade edilmeden, kimi örtülü ilişkiler devam ediyorsa, burada niyetin *de facto* mu yoksa *de jure* tanıma mı olduğunu anlamak kolay değildir (Malanczuk, 1997:88).

Tanıma ister *de jure* ister *de facto* şeklinde olsun, özü itibarıyla her iki tanıma türünde de, pratik anlamda sonuç çok da değişmemektedir. Lakin bir devlet veya hükümet kurulduğunda, eğer bu kuruluş bir toprak parçasının el değiştirmesine yol açmışsa, böyle bir durumda ancak *de jure* tanıma illegal duruma çare olabilir, *de facto* tanıma ise sorunu tam anlamıyla çözüme kavuşturmaz. Çünkü *de jure* tanıma aşikâr bir tanıma olup kanıtlara dayanmaktadır ve bu yönüyle *de facto* tanımanın üstünde yer alır. Bununla birlikte, yine de *de jure* ve *de facto* tanıma arasındaki ayırım her zaman ve her durumda net ve belirgin değildir. Öte yandan kimi tanıma tarzını ne *de jure* ne de *de facto* olarak nitelendirmek kolaydır (Malanczuk, 1997:89).

De facto tanıma, devlet olma iddiasındaki siyasi bir otorite ve yönetimi fiili olarak kabul edip hukuki olarak kabul etmemektir. Çünkü *de facto* tanıma, kesin bir tanıma olmayıp her zaman geri alınabilecek bir tanıma şekli olarak görülmektedir. Zira bu tanıma tarzında söz konusu hükümetin geleceği ile ilgili olarak hala kimi kuşkuvar mevcuttur. Bu nedenle, henüz kuşkuvar olunan hükümete karşı bir nevi bekle-gör politikası

¹ Devletleri tanıma teorileri ile ilgili olarak bkz. Abdullah Kıran, “Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Teorileri,” Anemon, Yıl/Year: 2017 • Cilt/Volume: 5 • Sayı/Number: 3

uygulanmaktadır. Ancak kuşku ortadan kalktığı zaman, de facto tanıma zamanla de jure tanıma dönüşebilir. Diğer bir ifade ile tanınan devlet, tanıyan devlet açısından gerekli olan bütün koşulları sağladığında de facto tanımadan de jure tanıma geçilebilir. Çünkü de facto durum, bir geçiş dönemidir (Pazarıcı, 2010: 346).

Öte yandan bağımsız bir yönetimin, belirli bir ülke veya toprak parçası üzerinde fiili bir otorite kurmuş olması, devlet olarak tanınması için yeterli bir durum değildir. Zira devlet olmanın şartlarını yerine getirmek ve devlet olarak tanınmak farklı şeylerdir. 1933 tarihinde imzalanan Devletlerin Hakları ve Ödevleri Sözleşmesi ve Uluslararası Hukuk Enstitüsünün 1936 yılında almış olduğu karar, tanınmanın geri alınmayacağını ileri sürmektedir. Bu da kısaca şu anlama gelmektedir: Bir devlet bağımsızlığını koruduğu sürece tanıma geçerli olur, ancak bir devlet dağıldığında veya ortadan kalktığında “tanıma” da geçerli olmaktan çıkar. Bu arada, kimi siyasi nedenlerden dolayı var olan bir devlet ile diplomatik ilişkileri kesmek, o devleti tanımamak anlamına gelmez (Pazarıcı, 2010: 344).

ABD ve müttefikleri 1917’de, Rusya’da Şubat devriminden sonra Alexander Kerensky başkanlığında kurulan Geçici Hükümeti derhal tanıma yoluna gitmişlerdir. Ancak aynı yılın sonbaharında Kerensky Hükümeti Vladimir Lenin tarafından iktidardan düşürülünce ABD ve diğer ülkeler tanıma beyanlarını geri alıp Rusya Sosyalist Federe Sovyet Cumhuriyeti’ni tanımadıklarını ilan etmişlerdir (Grant, 1999:49). Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği’ni 1921’de de facto, 1924’te de de jure tanıma yoluna gitmiştir. Yine Birleşik Krallık, 1936-39 yılları arasında vuku bulan İspanya’daki iç savaş döneminde, cumhuriyetçi hükümeti de jure olarak tanıırken, ülkedeki yönetimi adım adım denetim altına alan Franco güçlerini de de facto olarak tanımıştır. Benzer şekilde Birleşik Krallık, 1936 yılında Etiyopya’yı işgal eden İtalyan güçlerini önce de facto olarak tanımış, iki yıl sonra da de jure tanıma yoluna gitmiştir (Shaw, 2008:460).

Bir devleti tanımadan, o devlete kendi hava sahasını kullandırmak veya kara sularında geçiş hakkı tanımak, de facto tanıma kapsamında değerlendirilebilir. Bazen bir devletin sınırları dâhilinde, tanımadığı bir devletin yurttaşları yaşıyorsa, resmi bir tanıma olmaksızın bile söz konusu devlet ile konsolosluk ilişkileri geliştirilebilmektedir (Pazarıcı,2010: 348).

BM’nin 1945’te kuruluşundan sonra devletleri tanıma konusunda giderek yeni bir yaklaşımın benimsendiğini görmekteyiz. Bundan böyle devletler ve hükümetlerin tanınmasında BM ve diğer uluslararası örgütlerin ağırlığı daha çok ön plana çıkmaktadır. Cemiyeti Akvam ulusal gruplara ayrılma hakkını tanımamıştı, ancak 1945’te kurulan BM Misakı’nın 2. ve 55. Maddelerinde, “halkların kendi geleceklerini belirleme hakkı ve eşitlik ilkesine saygı” ifadeleri yer almaktadır. Buna rağmen BM belgeleri arasında, ayrılma hakkının kendi kaderini belirleme hakkından kaynaklandığını ifade eden herhangi bir doküman yoktur (Eastwood, 1993:299-350).

Tanıma üstü kapalı olabileceği gibi, belirli bir deklarasyonla açık bir biçimde de olabilmektedir. Zımnî tanıma şu yollarla olabilmektedir: 1) Karşılıklı ikili antlaşmaların yapılması, 2) Diplomatik ilişkiler kurmak, 3) Yeni devletin konsolosuna exequatur vermek, 4) Yeni devletin bağımsızlık törenlerine temsilci göndermek, 5) Yeni devletin uluslararası bir örgüte üye olması için lehte oy kullanmak. Buna karşılık açık tanıma şu hususlar göz önünde bulundurulmaktadır: 1) Tanınan devlet ile aynı uluslararası konferans veya toplantılara katılma, 2) Tanınan devletin taraf olduğu antlaşmaya taraf olmak, 3) Diplomatik temsilcilikler kurmak, temsilciler aracılığıyla görüşmek, 4) Ticari ilişkiler geliştirmek (Pazarıcı, 2010: 346).

Uygulamada çok ender rastlanmasına karşılık, koşullu (conditional) ve koşulsuz (unconditional) tanıma durumları da mevcuttur. Koşullu tanıma, tanıyan devletin kimi konularda güvence istemesi veya bazı özgün konularda tanıyan devletin haklarının korunmasını gözetlemeye bağlanabilir. ABD’nin 1942’de Lübnan’ı tanınması, Lübnan’ın ABD vatandaşlarını koruyacağına yönelik güvence vermesi ile mümkün olacağını belirtmiştir. Tanıma eyleminde, bir devletin tanımayı kendince bazı koşullara bağlamasının herhangi hukuki bir sakıncası bulunmamaktadır. Ancak, tanıma belirli koşullarına yerine getirilmesine bağlandığında bir daha geri alınamayacak hukuki bir durum yaratmaktadır (Oppenheim, 1905:111; Pazarıcı, 2010: 346).

Devletleri tanıma konusunda yeni diyebileceğimiz bir içtihat da, 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkmıştır. Rusya Federasyonu, Aralık 1991’de, Ukrayna ve Beyaz Rusya ile yaptığı Minsk Antlaşmasında SSCB’nin sona erdiğini bildirmiştir. Ancak daha sonraki süreçte, Rusya Federasyonu’nun SSCB’nin devam eden devleti olduğunu dile getirerek, üçüncü devletler tarafından kabul edilmesine gerek olmadığını ileri sürmüştür. Rusya Federasyonu, 13.01.1992’de bu savını diğer devletlerle paylaşmış ve diğer devletler bu duruma resmi bir cevap vermeksizin otomatik olarak kabul etmişlerdir. Bununla birlikte SSCB’den ayrılan diğer devletlerin uluslararası camiaya kabul edilmesinde açıkça tanıma yoluna gidilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle komünist sistemlerin çöküşü ile modern uluslararası hukukta, adeta yeni bir fenomen şeklinde adlandırılan, yeni bir uluslararası düzen ortaya çıkmıştır. Bugün artık yeni bir sosyal yapıya dayanan şimdiki hukuki sistem, sınır değişiklikleriyle ortaya çıkan yeni statükoların yasal bir kişiliğe kavuşmasında önemli roller oynamaktadır (Dimitrijeviç, 2006:272-293). Ancak bu değişim, evrensel hukuk düzeninin geleneksel kurallarını içinde barındıran sistemi geçersiz kılmamaktadır. Genellikle uluslararası hukuki sistem, uluslararası toplumun gücü ve ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenmektedir. Çünkü tarihi tecrübeler de göstermiştir ki devletlerin “doğuşu ve ölümü” süreçlerinde, yeni düzenlemeler bağlamında köklü değişiklikler olabilmektedir. Yani ontolojik olarak, “her şey değişir, ama hiçbir şey kaybolmaz (**omni mutantur, nihil interit**)” sözü, yeni hukuki çözümler bağlamında uluslararası hukuk için de geçerlidir. Geleneksel uluslararası hukuk kriterlerinin, 1990’lardan sonra Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği’nde yaşanan siyasi gelişmeler karşısında kifayetsiz kalması, yine hukuki normlar çerçevesinde, yeni yönelişleri zorunlu kılmıştır (Dimitrijeviç, 2006:272-293).

Soğuk Savaş öncesinde devletleri tanıma hususunda toprak, nüfus ve etkin bir hükümet gibi gözlemsel nitelikler esas alınırken, Soğuk Savaş sonrasında giderek bu kriterlerle adeta eşdeğer tutulan bazı şartlar ön plana çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrasında, özellikle Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve Yugoslavya’nın dağılmasını takip eden süreçte yeni devletlerin tanınmasında insan haklarına saygı ve işleyen bir demokrasiye sahip olmak, eski kriterlerle eşdeğer, hatta daha üstün olarak görülmüşlerdir. Belgrat yönetimin, Yugoslavya’nın ülke birliğini, insan haklarını ayaklar altına alıp baskı ve silah zoruyla sağlamaya çalışması, Avrupa Topluluğu üyelerinden Almanya’nın tavrının değişmesine yol açtı. Avrupa Topluluğunun 29 Temmuz 1991’deki Lüksemburg zirvesinde Almanya Başbakan’ı Helmut Kohl, Slovenya’dan yana tutum belirleyerek, “Yugoslavya’nın birliği silah ve güç ile sürdürülemez” dedi (Caplan, 2005:18). Oysa Yugoslavya krizi ilk patlak verdiğinde, Almanya Yugoslavya’nın toprak birliğinin korunmasını savunmuş ve tüm etnik grupların, insan haklarına saygı temelinde sorunlarını diyalog yoluyla çözmelerini önermişti. Bugün, özellikle bu modern çağda son derece önemsenen insan hakları ve işleyen bir demokrasi gibi kriterler, yeni kurulan devletlerin tanınmasını ele alan erken teorilerde yer almamaktaydı (Eckert, 2002:19-39).

Günümüzde bir devletin diğer bir devleti şikayet etmesi veya davacı olması için o devleti tanımış olması gerekmemektedir. Zira bir devlet, diğer bir devleti resmen tanımadan da uluslararası hukuk kurumları nezdinde dava edilebilmektedir. Tanınmayan devletin fiilen yerleşik bir durumda olması nedeniyle uluslararası hukuk çerçevesinde yargılanması veya bir davaya taraf olması kabul edilebilmektedir. Yani tanınmayan bir devlete karşı uluslararası yargı organları önünde dava açılabilir. Birleşik Krallık ve Arnavutluk arasındaki Korfu Boğazı Davası, Birleşik Krallık’ın Arnavutluk’u resmen tanımamasına rağmen Uluslararası Adalet Divanı’nda ele alınmıştır. Aynı şekilde 1949 Cenevre Sözleşmelerinin 2. ve 3. Maddeleri, “milletlerarası mahiyette olmayan silahlı anlaşmazlıklara taraf olanların her birinin” insani hukuk kurallarına uymalarını zorunlu kılmaktadır.

Bir devlet tanımadığı diğer bir devletten uluslararası mahkemeler nezdinde davacı olabilir, ancak henüz tanınmamış bir devletin ulusal hukuk bağlamında dava edilmesi veya davacı olması zor görünmektedir. Örneğin ABD’li yargıç Stone, henüz Sovyetler Birliği tanımadan, Sovyetler Birliği’nin lehinde veya aleyhinde bir davanın federal veya eyalet mahkemelerinde açılmayacağını ileri sürmüştür (Kobey, 1951:282-288).

3. DEVLET VE HÜKÜMETLERİ TANIMA ARASINDAKİ FARK

Bir devleti tanımak ile bir hükümeti tanımak arasında fark vardır ve her iki tanıma şeklinin kendine has teorileri ve uygulamaları bulunmaktadır (Talmon, 2008:1-5). Bir devleti tanımak, o devletin devlet olmayı mümkün kılan temel kriterleri sağladığını onaylamak anlamına gelir. Bir hükümeti tanımak, söz konusu hükümetin devlet yönetiminde tam anlamıyla kontrolü elinde bulundurduğunu onaylayıp kabul etmektir. Hükümeti tanımak, söz konusu yapının devlet olma gerçeğini kabullenmeyi de zorunlu kılar. Ancak bir devleti tanıyıp iktidardaki rejimi tanımamak, o ülkedeki yönetimi meşru yönetim olarak görmemek de mümkündür (Malanczuk, 1997:82). Tıpkı devletlerin tanınması meselesinde olduğu gibi, aynı şekilde hükümetlerin tanınması da *de jure* ve *de facto* tanıma biçiminde olabilir. Yine devletleri tanıma da olduğu gibi, hükümetleri tanıma da açıkça veya zımni tanıma yollarına gidilebilir. De facto ve de jure olarak tanınmış hükümetler arasındaki bir ayrım da, sadece de jure olarak tanınmış bir hükümet üzerinde bulunduğu topraklar üzerinde yasal hak iddiasında bulunabilir. Ayrıca de facto tanınma safhasındaki bir hükümet, diğer ülkelerle karşılıklı diplomat bulundurma süreçlerinden yararlanamaz (Shaw,2008:460).

Bununla birlikte yeni bir hükümeti tanımak, yeni bir devleti tanımaktan oldukça farklı bir durumdur. Yeni bir hükümetin tanınmaması, yönetim değişikliğinin anayasaya uygun olup olmamasıyla ilgilidir. Eğer değişim anayasa uygun olmayan bir tarzda meydana gelmişse, yeni hükümet meşru bulunmayıp tanınmayabilir. Ancak

böyle bir durumda da, devletlerin yeni hükümeti tanımadaki politikaları farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin Birleşik Krallık, ağırlıklı olarak yeni hükümetin ülke yönetimi üzerindeki etkin kontrolü ve halkın iktidara itaat etmesini esas almaktadır. 1956 yılında, Macaristan'da başarısız bir halk ayaklanmasından sonra Rusya tarafından oluşturulmuş olan yeni hükümeti, Birleşik Krallık bu çerçevede tanımıştır. Çin'deki Komünist parti iktidarı da yine bu bağlamda Birleşik Krallık tarafından tanınmıştır. Ancak bu şekilde tanıma, Birleşik Krallık açısından mutlak bir tanıma şekli olarak kabul edilmemelidir. Çünkü Birleşik Krallık uzun yıllar boyunca Kuzey Vietnam, Kuzey Kore ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni tanımamıştır (Shaw, 2008:455). Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti BM tarafından tanındığında Birleşik Krallık, Kuzey Kore'yi tanıyacağını, ancak diplomatik ilişki geliştiremeyeceğini beyan etmiştir (Cedeno, 2003:59).

Hükümetleri tanıma konusunda "etkin kontrol" doktrini en çok itibar edilen yaklaşım olarak kabul görse de, bu hususta dikkate alınan farklı teoriler de mevcuttur. Bunlardan özellikle, "meşruiyet doktrini" olarak tanınan Tobar Doktrini önemli yer tutmaktadır. Bu doktrin, anayasal olarak kabul edilmeyen yollarla iktidarı elde etmiş olan hükümetlerin, halk tarafından kabul edilmedikleri sürece tanınmamaları esasına dayanır. ABD, Panama Kanalı yakınındaki Orta Amerika ülkelerine karşı bu doktrine dayalı bir politika benimsemiştir. Ayrıca burada istikrar olgusunun da ciddi anlamda göz önünde bulundurulduğu gözden kaçmamalıdır. ABD'nin böyle bir tutum benimsemesinde, Başkan Wilson'nun demokratik meşruiyet politikası da etkili olmuştur. Kısacası, eğer bir yerde devrim halk tarafından benimsenmişse, o zaman en doğru tutum o hükümeti tanımaktan geçmektedir. Ancak eğer halk devrim ve değişimden yana değilse, bu durumda tanıma garantisi yoktur. ABD'nin Sovyetler Birliği'ni tanıması da bu çerçevede açıklanmaktadır. 1933 yılının Kasım ayına kadar ABD Sovyetler Birliği'ni resmen tanımasa da, daha sonra kabullenmek durumunda kalmıştır (Shaw, 2008:457). Birleşik Krallık ABD'den önce Sovyetleri tanımış olmasına rağmen 1929 yılı Aralık ayına kadar Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişki geliştirmeyi reddetmiştir (Grant, 1999:49).

Tobar doktrinine tam zıt bir yaklaşımı benimseyen Estrada Doktrini, hükümetlerin her koşulda tanınması tezini savunmaktadır. Meksika Dışişleri Bakanı Estrada tarafından geliştirilen bu teori, şartlar ne olursa olsun, başa geçmiş bir hükümeti kabul etme esasına dayanmaktadır. Görüldüğü gibi bu doktrinde meşruiyet olgusu dikkate alınmaz. Tanımayı oldukça kolaylaştıran bu bakış açısının çeşitli açılardan eleştirildiğini görmekteyiz. Meşruiyet sorunu, etkin kontrol gibi unsurlar bir yana, bu yaklaşımın eleştirildiği bir husus da tanınma ve diplomatik ilişki sürdürmeyi aynı seviyeye indirmeye kalkışmasıdır. Oysa bazen ülkeler, kendi işlerini yürütme adına, tanımadıkları hükümetler ile de ilişki kurabilirler (Shaw, 2008: 458).

Bir devleti tanımak o devletin yasal kişiliğini onaylamaktır. Bir hükümeti tanımak o hükümetin yönetim statüsünü tanımak ile ilgilidir; her durumda devleti tanımamak anlamına gelmez. Bir hükümetin iktidardan düşmesi veya düşürülmesi, var olan devletin uluslararası yasal kişiliğini sonlandırmaz. Yeni bir hükümeti tanımak veya tanımamak, ülkenin hukuki niteliğiyle alakalı bir durum değildir. Burada iki ayrı tanıma söz konusudur ve bunlar birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Ancak hem devlet hem de hükümetin bir arada tanınması mümkündür ve yeni devletlerin tanınmasında çoğunlukla bu yöntem benimsenmiştir. İsrail devletinin hem ABD ve hem de Birleşik Krallık tarafından tanınması bu şekilde olmuştur. Tanıma eyleminde, bir hükümeti tanımak aynı zamanda devleti tanımayı da zorunlu kılarken, bir devleti tanımak hükümeti tanımayı zorunlu kılmaz (Shaw, 2008:457). Üstelik devletler yeni kurulan hükümetleri tanıyıp tanımama konusunda özgürdürler. Bazen devletler yeni kurulmuş hükümeti tanımayıp, eski hükümeti tanımaya devam edebilirler (Kobey, 1951:282-288).

Doğu Avrupa'daki gelişmeler, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve eski Yugoslavya'nın bölünmesiyle ortaya çıkan yeni devletlerin tanınmasında BM ve Avrupa Topluluğu gibi örgütlerin tavrı belirleyici olmuştur. Avrupa Topluluğu 16 Aralık 1991'de kabul ettiği bir yönerge ile üye ülkelerin ortak bir pozisyon alarak, yeni kurulan ve ilan edilen devletleri resmi olarak nasıl tanıyacağını karara bağlamıştır. Topluluğun kabul etmiş olduğu bu yönergenin, kendi kaderini tayin etme meselesinde, 1975 Helsinki Nihai Senedi ve 1990'daki Paris Şartı'nda (UN 68, A/46/804) dile getirilmiş olan ilkelerin yeniden tasdik edilmesidir (ILM 31 (1992), 1485-7; Malanczuk, 1997:89). Ancak şu hususu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir: Hem Doğu Avrupa'da ilan edilen devletlerin tanınmasında, hem de eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan devletlerin uluslararası toplumun yeni üyeleri olarak kabul edilmesinde, söz konusu devletleri tanıma veya tanımama eyleminde, neredeyse her durumda siyasi enstrümanların hukuki enstrümanlardan önde geldiğini görmekteyiz (Dimitrijeviç, 2006:272-293).

Bazen bir ülkede, de jure olarak resmi bir statüye sahip bir hükümet devam ederken, diğer bir hükümetin halkın meşru temsilcisi olarak tanınması, tanınan açısından ciddi avantajlara yol açabilmektedir. Bu avantajları şu şekilde sıralamak mümkündür: (i) Mevcut hükümete karşı meşruiyet elde etmiş olmak, (ii) diğer devletler ve uluslararası örgütlerle daha rahat ilişki kurma imkânı, (iii) daha rahat mali imkân sağlama olanağı, (iv)

egemenlik altında tutulan bölgelerdeki vatandaşların çıkarlarını korumada daha etkin bir pozisyon elde etmek (Kuzu, 2011:35).

Şüphesiz, hükümetlerin tanınması konusunda en ilginç olanı, söz konusu hükümetin devletin ülkesi üzerinde herhangi bir denetime sahip olmadan tanınmasıdır. Genellikle başka bir devlette bulunan ve kendi devletinde yönetimde olmayan bu hükümetler, Sürgünde Hükümet (government in exile) olarak tanınırlar. Sürgündeki hükümetler iki durumda kurulmaktadırlar: 1) Bir devletin ülkesinin yabancı bir güç veya güçlerin işgali altında olduğu bir durumda, dost olarak kabul edilen başka bir devlette hükümetin varlığını devam ettirmesi. (Böyle bir hükümet işgal altındaki devletin yasal hükümeti olabileceği gibi, yurt dışında kurulmuş yeni bir hükümet de olabilir.) 2) Bağımsızlık mücadelesi veren bir halkın, kendi ülkesinin dışında bir hükümet kurması. Ancak her iki durumda da, sürgündeki hükümetleri tanımak, tanıyan ülkeler açısından hukuksal ve siyasi sorunlara yol açabilmektedir (Pazarıcı, 2010: 350).

Tanıyan hükümet açısından sorunlar oluşturmasına karşılık, kimi devletler ve uluslararası örgütlerin sürgündeki bir hükümeti, meşru yönetim olarak tanıdıkları durumlar vardır. Örneğin, 1979-1990 yılları arasında Demokratik Kamboçya'nın Koalisyon Hükümeti, 1988-1989'da Panama'nın Delvalle Hükümeti, 1990-91 yılları arasında Kuveyt'tin Sabah Hükümeti, 1991-94 yılları arasında Haiti'nin Aristide Hükümeti, 1993'te Burundi'nin Kinigi Hükümeti, 1977-98 yılları arasında Sierra Leone'nin Kabah Hükümeti, pek çok devlet ve uluslararası örgüt tarafından ülkelerinin meşru yönetimleri olarak kabul edilmişlerdir. Şüphesiz sürgünde kurulan her hükümet tanınmamıştır. Bu bağlamda 1959 yılından beri sürgünde kurulmuş olan Tibet'in Dalai Lama Hükümeti, 1994'te Ruanda'da iktidardan düşürülen Hutu Hükümeti ve yine iktidardan düşürülen Katar Emir'inin 1995-96'da kurduğu hükümet, uluslararası toplum tarafından meşru olarak kabul edilmemişlerdir (Talmon, 1999:499-537).

Bağımsızlık mücadelesi veren bir halkın kendi ülkesi dışında kurmuş olduğu hükümetin kimi devletler tarafından tanınması, o halkın egemenliğini korumak üzere vermiş olduğu mücadele, hatta savaşı da haklı görme şeklinde yorumlanabilir. Oysa bir savaşın haklı veya haksız savaş olması konusu, ta Ortaçağ'dan beri tartışılmaktadır. Ortaçağ dönemi Hristiyan yazarları, haklı bir nedene dayanan savaşı, "haklı savaş" doktrini bağlamında değerlendirdiler². Haklı savaş tezini savunan Ortaçağın kilise hukukçuları (kanonistler) ve düşünürlerine göre bir savaşın niteliğini, haklı veya haksız olması durumunu yalnızca Hristiyan Kilisesi belirleyebilir. Ancak kilise bu takdiri adil bir şekilde kullanmamış ve Hristiyan olmayan topluluklara karşı yapılan savaşların tümünü haklı savaş kategorisinde ele almıştır.

16. ve 17. Yüz yıla gelindiğinde "haklı savaş doktrini" ciddi bir değişim sürecinden geçerek kilisenin egemenliğinden çıkmış ve gittikçe seküler bir şekil kazanmıştır. Daha sonraları "haklı savaş doktrini" uluslararası hukuk düşünürlerinin alanına girerek, uluslararası hukuk alanı içinde absorbe edilmiştir. "İnsanların küçük sebeplerle, hatta herhangi bir sebep yokken silahlandığını gözlemledim" diyen Hugo Grotius'a göre "haklı savaş", ya nefsi müdafaa (self defence) ya da zarar vermiş bir devlete karşı yapılan savaştır. Gentili, Zouche, Pufendorf ve Vattel gibi düşünürler de "haklı savaş" sorununda Grotius'un düşüncesini daha da ileriye taşıyarak, haklı savaş teorisini uluslararası hukukun ana temalarından biri haline getirmişlerdir (Higgins, 2010:14-15).

Siyaset felsefesi yazarları Hristiyan Kilisesi'nin "haklı savaş" düşüncesini uluslararası hukuk içinde absorbe etmeye çalışırken, Reform hareketleri ve ulus- devletin hayata geçişiyle Katolik Kilisesi'nin gücü ve etkinlik alanını giderek daraldı. Kilisenin etkinliği kırılınca, haklı savaş doktrinin yetersizlikleri açıkla konuşulmaya ve eleştirilmeye başlandı. Bir kere bu savaşların haklılığını ve objektif nedenlerini ortaya koyacak bağımsız bir organ bulunmamaktaydı. Kilise etkinliğini yitirince bu yetki, özellikle Westphalia Barış Antlaşması'ndan (1648) sonra birey veya farklı grupların elinden çıkarak adım adım devlet ve devlet yöneticilerine geçti. Ancak yine de bir savaşın haklı ve haksız olma gerekçesi her türlü istismar ve dejenerasyona açıktı. Hatta Hristiyan Kilisesi, "bellum justum" (haklı savaş) doktrinini aynı halk ve aynı dine mensup insanlar için uygun bulunmazken, modern devletin ortaya çıkışıyla, bu doktrin amaca ulaşmada başvurulan bir araç haline dönüştü. Örneğin bu teori İslam dünyasına karşı yapılan ilk haçlı seferlerinde çoğunlukla uygulanmadı, ancak modern devletin yöneticileri kendi aralarındaki çatışmalarda, oldukça üstünkörü bir tarzda bu doktrine başvurular (Higgins, 2010: 16-17).

² Thomas Aquinas "haklı savaşın" üç temel gerekçesini şöyle sıralamaktadır: Birincisi, savaş açma yetkisi bir bireyde değil ancak hükümdara aittir; yani savaşı ilan eden buna meşru olarak yetkili olmalı. İkicisi, haklı bir neden olmalı ve zarar vermiş olandan intikam alma yoluna gidilmeli. Üçüncüsü, iyiyi terfi ettirecek (artıracak) ve kötü olandan kaçınacak bir niyete sahip olmalı, Hristiyan barışına ve düzenine yardımcı olmalı ve şeytani cezalandırmaya yönelik bir amaç taşımamalı. Bkz. Savaş Kuramaları, editör: Erhan Büyükköküncü, Adres Yayınları:2015, s.61

Tanımaya eyleminde, tanıyan devletin tanıdığı devlette elçilik açmak veya her türlü diplomatik ilişki geliştirme zorunluluğu yoktur. Tanıyan devletin, tanıdığı devletle ne tür ilişkiler geliştireceği siyasi bir karardır. Hatta hiç ilişki geliştirmemek veya ilişkisini kesmek, tanıyanın geri alındığı anlamına gelmez. Buna rağmen çoğu durumda devletler tanımayı siyasi bir enstrüman olarak kullanmaktan da geri durmazlar. Özellikle ABD'nin tanımayı, bir kabul veya onaylama işareti olarak da kullandığı durumlar olmuştur. Başkan Wilson döneminde ABD, bazı Latin Amerika ülkelerinde, anayasal olmayan yollarla iktidarın ele geçirilmesini, tanımayı geri almak gibi bir yaptırıma dönüştürebilmiştir. Bu minvalde ABD, 1917'de Costa Rico'da darbe ile Başkan Alfredo Gonzalez'in iktidarına son verip yönetimi ele geçiren Frederico Tinico ((1923) 1 R.I.A.A. 375) rejimini tanımadığını ifade etmiştir³ (Malanczuk, 1997: 86).

4. TANIMA TÜRLERİ

4.1. Prematüre Tanıma

Bazen yeni devletleri tanımada, tanınma talebinde bulunan devlet, özellikle bir başka devletin bölünmesiyle ortaya çıkmışsa, henüz tam anlamıyla tanınmayı sağlayacak koşulları sağlayamadığı için, bu devletin tanınmasında prematüre tanıma denilen bir yola başvurulur. Örneğin Avrupa Topluluğunun 15 Ocak 1992'de, Avusturya ve İsviçre ile beraber Hırvatistan'ı tanımaları, prematüre tanıma şeklinde gerçekleşmiştir. Avrupa Topluluğu'nun böyle bir tanıma yoluna gitmesinin sebebi Yugoslavya Tahkim Komisyonu'nun 5 Nolu Görüşüne dayanmaktadır. 11 Ocak 1992'de ifade edilen bu Görüş'te, Hırvatistan'ın, Avrupa Topluluğu'nun 16 Aralık 1991'deki yönergesinde dile getirilen koşulları sağlamadığı belirtilmektedir. Hırvatistan'ın insan hakları ve azınlıklar konusunda istenilen şartları yerine getirmediği kanısına varılması üzerine, bu ülke için prematüre tanıma yoluna gidilmiştir⁴. Zira bu dönemde Fransa, Britanya ve Hollanda, Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tudjman'ın, ülkedeki Sırp azınlığın haklarını güvence altına alma hususunda şüpheliydiler (Europe 2000, 1992:120).

Benzer şekilde Bosna- Hersek'in 7 Nisan 1992'de Avrupa Topluluğu ve üye ülkeler tarafından tanınması, tam tanıma olmayıp prematüre tanımadır. Aynı dönemde ABD'nin de Bosna- Hersek'i tanınması, bu çerçevede bir tanıma bağlamında ele alınmaktadır. Çünkü Bosna- Hersek hükümeti bu dönemde ancak topraklarının yarısından azı üzerinde etkin bir kontrole sahiptir ve bu durum 1995'te imzalanan Dayton Barış Antlaşması'na kadar devam edecektir (Shaw, 2008:461). Bosna-Hersek'in, topraklarının tamamı üzerinde etkin bir denetime sahip olmaksızın tanınması, ülkedeki yönetim açısından önemli bir moral üstünlük sağlayacaktır.

Özellikle uzun döneme yayılan sivil savaşlar sürecinde ortaya çıkan yeni bir devletin hayatta kalma meselesi, prematüre tanıma kapsamında ciddi tartışmalara yol açmıştır. Böyle bir durumda prematüre tanıma yoluna gitmek, hem uluslararası hukuk hem de ana ülkenin haklarını ihlale yol açabilmektedir. Çoğu ülke, 1967-70 yılları arasında Nijerya'dan ayrılmak isteyen Biafra'yı tanımak istememiştir. Öte yandan uluslararası toplum da, tarihsel olarak ayrılma hakkı konusunda çok da istekli olmamıştır. Çünkü ayrılma hakkını tanımak, yürürlükteki uluslararası hukuk normlarıyla da uyum içinde olmalıdır (Eastwood, 1993:299). Ancak tersi durumlar da söz konusudur. Afrika kıtasındaki dekolonizasyon sürecinde, henüz sömürge konumunda olan bir gücün askeri olarak varlığını devam ettirdiği topraklar üzerinde bağımsızlığını ilan eden yapıların bile devlet olarak tanındığını görmekteyiz. Fransa sömürgesi olan Cezayir ve Guinea-Bissau'da böyle bir durum yaşanmıştır. Ancak Rodezya'da, beyaz azınlık yönetim, sömürge gücün (Birleşik Krallık) rızası ve tüm toplumun desteğini almadan bağımsızlık ilan edince, BM Güvenlik Konseyi, tüm ülkelere çağrıda bulunarak bu illegal ilanı tanımamalarını istemiştir (Malanczuk, 1997: 85). Uluslararası toplum Rodezya'yı bağımsız devlet olarak tanımayınca, uluslararası ilişkiler bağlamında Birleşik Krallık sorumlu muhatap olarak kabul edilmeye devam etmiştir (Hillgruber, 1998:491-509). Aslında bu karar BM Misakı VII bölümde dile getirilen görüşler doğrultusunda alınmış zorunlu bir karardır ve Misakın 25. maddesi gereğince tüm üye devletler için bağlayıcı bir nitelik taşımaktaydı. Böylece 1965 yılında tek taraflı olarak ilan edilen Ian Smith liderliğindeki beyaz azınlık hükümeti, 1980 yılında Zimbabve'de kurulan çoğunluk hükümetinin tanınmasına kadar, uluslararası ambargolara maruz kaldı.

Japonya'nın 1931 yılında Mançurya'yı işgal ederek oluşturduğu uydu devlet Manchukuo, Nazi Almanya'sı tarafından oluşturulan Hırvatistan ve 1963'te Güney Afrika tarafından bağımsız devlet olarak ilan edilen

³ 1919'da Tinico'nun iktidardan düşmesinden sonra Costa Rica, Tinico yönetimin yapmış olduğu tüm antlaşmaların geçersiz olduğunu söylemiştir. Başlangıçta ABD gibi Tinico yönetimini tanımadığını ilan eden İngiltere, daha sonra bu iktidar ile petrol konusunda, İngiliz vatandaşları lehine kimi imtiyaz antlaşmaları imzalamış ve bunun üzerine, Costa Rica ile mahkemelik duruma düşmüştür.

⁴ Hırvatistan Devlet Başkanı 15 Ocak 1992'de, ülkesinin Avrupa Topluluğu'nun ileri sürdüğü şartları yerine getireceğini taahhüt etmiş ve 8 Mayıs 1992'de Hırvatistan Anayasasında gerekli değişiklikler yapılmıştır. Bunun üzerine Tahkim Komisyonu 4 Temmuz 1992 tarihinde, Anayasa'da yapılan değişikliklerin, azınlıkların haklarını koruma bağlamında uluslararası hukuk ile uyumlu olduğunu kabul etmiştir. Bu arada Hırvatistan, Anayasa değişikliğinde kısa bir süre sonra, 22 Mayıs 1992'de BM üyesi olarak kabul edilmiştir.

Transkei, uluslararası toplum tarafından devlet olarak kabul edilmemişlerdir. BM Güvenlik Konseyi, hem Transkei hem de 1983 yılında ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmaması için uluslararası toplum nezdinde çağrıda bulunmuş ve örgütün bu çağrısı üye devletlerin neredeyse tamamı tarafından dikkate alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin etkisiyle kurulan Doğu Almanya bile uzun bir dönem bağımsız devlet olarak kabul görmemiştir (Malanczuk, 1997:85). Diğer bir devletin güç kullanması ve meşru olmayan bir yol ile ortaya çıkan devletler, çoğunlukla uluslararası toplum tarafından kabul görmemişlerdir. Hindistan'ın askeri müdahalesiyle Pakistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Bangladeş'in tanınması konusunda bile uluslararası toplum kendi arasında ikiye bölünmüş, ancak daha sonra genel eğilim tanıma yönünde seyrir etmiş ve Bangladeş BM tarafından kabul edilmiştir. Bağımsız devlet olarak tanınan Bangladeş, daha sonraki süreçte İngiliz Uluslar Topluluğu'na da katılmıştır (Malanczuk, 1997:85). Fransa'nın 1778'de ABD'yi tanıması bile prematüre tanıma şeklinde değerlendirilmiştir (Crawford, 2006:376).

4.2. Örtülü Tanıma

Tanımanın açık, resmi ve belirsizliğe yer bırakmayacak türden görünür olmasına gerek olmadığı, kimi koşullarda örtülü tanımanın da mümkün olduğunu ileri süren düşünceler de mevcuttur. Çünkü tanıma iradi bir eylem, illa da açık olmak durumunda olmayabilir; açık olduğu gibi, örtülü bir şekilde de olabilir (Cedeno, 2003:60). Günümüzde Arap ülkelerinin İsrail'e yönelik tutumu, örtülü bir tanıma kapsamında değerlendirilmektedir. Hem İsrail hem de pek çok Arap ülkesinin BM üyesi olmaları, Arap ülkelerinin İsrail'in kimi uygulamaları karşısında BM'den İsrail'e karşı karar alınmasını talep etmeleri, bu ülkelerin İsrail'i örtülü olarak tanıdıkları anlamına gelir. Ayrıca bir ülkeyi tanımadan, onunla aynı uluslararası bir konferansa katılmak da, örtülü tanıma bağlamında değerlendirilmektedir. Hatta kimi durumlarda, özellikle de toprak iddialarına sessiz kalmak bile örtülü tanıma şeklinde kabul edilebilmektedir. Öte yandan, bir ülkenin diğer ülkeyi tanınamaması, ne tanıyan ne de tanımayan açısından uluslararası hak ve sorumluluklardan kaçmak anlamına gelmez. Zira uluslararası bir mahkeme, iki ülke arasındaki bir davada, bir tarafın diğer bir tarafı tanıyıp tanımadığı meselesini dikkate almaksızın tereddütsüz bir şekilde hükmünü verebilir (Chen, 1951:4-7).

4.3. Şartlı Tanıma

Özü itibariyle siyasi bir karar ve tutuma dayalı olan bu tarz tanıma, kimi durumlarda belirli şartlara da bağlanabilmektedir. Örneğin 19. Yüzyılın sonlarında tarih sahnesinde yer alacak Balkan devletlerinin tanınmasında, dini azınlıklara iyi davranmaları şartı ileri sürülmüştü. 1878'de Berlin Kongresinde bir arada toplanan dönemin büyük güçleri Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlıklarını, kendi vatandaşlarına herhangi dini bir dayatma bulunmaması şartıyla tanıdılar. Şartlı tanıma, şartın yerine getirilmediği durumda tanımanın tekrar geri alınacağı anlamına gelmiyor. Çünkü tanıma, bir kez verildikten sonra, doğası gereği bir daha geri alınamıyor (Oppenheim, 1905:111). Bu tanımaya en iyi örnek olarak, 1933 yılında ABD ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Litvinov Antlaşmasıdır. Bu antlaşmayla ABD, Sovyetler Birliğinin kendi iç güvenliğini tehdit edecek eylemlerden uzak durması ve aralarındaki kimi finansal sorunların çözümü şartıyla, Sovyetleri tanımayı kabul edecektir (Shaw, 2008: 465). Ancak tanıma bir kez gerçekleşikten sonra, kimi şartların yerine getirilmemesi tanımayı geçersiz kılmamaktadır. Tabi şartlı tanımayı, kimi kriterleri yerine getirmekle gerçekleşen tanımayla karıştırmamak gerekir. Her ne kadar uygulamada her ikisi örtüşse de, birbirlerinden farklı ele alınmalıdır.

4.4. Kolektif Tanıma

Bazı durumlarda tanıma uluslararası bir örgütün eliyle gerçekleşebilmektedir (Cedeno, 2003:62). Bir devletin uluslararası bir karar veya uluslararası bir örgüt tarafından tanınmasına kolektif tanıma denir. Bu şekilde tanıma, amaca uygunluk bakımından en yararlı tanıma yollarından biri olarak kabul edilmektedir. Örneğin Karadağ'ın 28 Haziran 2006'de Genel Kurul kararıyla BM üyeliğine resmen kabul edilmesi kararı kolektif tanımadır (Worster, 2009:115). Kuşkusuz ortak bir karar ile tanınan devletin örgüte üye edilmesi, tanınan devlet açısından büyük bir diplomatik zafer niteliği taşır. Özellikle BM'ye üye olmak, devlet olarak kabul edilmenin en güçlü kanıtlarından birini teşkil eder. Ancak unutmamak gerekir ki BM'nin, tüm üyelerini böyle bir tutum almaya zorlamak gibi bir yetkisi veya bağlayıcı bir kararı yoktur. Çünkü üye devletler, yeni bir devletin üyeliğini kabul etmek veya reddetmek konusunda özgürdürler (Shaw, 2008:466). Sonuç olarak uluslararası bir örgüt olarak BM yeni bir devleti tanısa da, yine de yeni devletin tanınmasına yönelik en son kararı var olan devletler verecektir. Çünkü son kertede yeni ilan edilmiş devlet ile diplomatik ilişkileri geliştirmek, var olan devletler üzerinde olacaktır ve ayrıca her devlet kendi kararını kendisi verecektir (Dimitrijević, 2006:272-293).

Avrupa Topluluğu 27 Ağustos 1991’de, taraflar arasında barışçıl bir çözüm bulmak amacıyla eski Yugoslavya üyeleri konusunda bir konferans düzenledi. Topluluk üyeleri yeni devletlerin tanınıp tanınmamasının ne gibi sonuçlar doğuracağını tartıştılar. Konferansın Danışma Organı olarak kurulan Yugoslavya Tahkim Komisyonu, yeni Balkan devletlerinin tanınmasını konusunu etraflıca tartıştı. Tahkim Komisyonu, 29 Kasım 1991’de yayınladığı 1 Nolu Görüşünde, bir devletin ortaya çıkışı veya ortadan kalkmasının olgusal bir durum(sorun) olduğu, yeni ortaya çıkmış bir devletin diğer devletler tarafından tanınmasının tamamen açıklayıcı olduğunu dile getirdi. Ayrıca Komisyon, 4 Temmuz 1991’de yayınladığı 8 Nolu Görüşünde, yeni devleti tanıma ve uluslararası bir örgüte kabul etme, tanıyan devletler açısından, yeni oluşumun bir realite olduğu, uluslararası hukuk nezdinde kimi haklar ve yükümlülükler sahip olduğunu da kabullenmeyi içermektedir denildi. Komisyonun aynı tarihe denk gelen 10 Nolu Görüşünde de tanınmanın, tek tek devletler bazında isteğe bağlı olduğu belirtilmektedir (Dimitrijeviç, 2006:272-293).

4.5. Tanımayı Geri Alma

Bir kez bir devleti tanıdıktan sonra, ancak belirli bazı durumlarda tanıma geri alınabilir. De facto olarak tanınmış bir oluşumu, kimi koşulların ortaya çıkmasıyla tanımaktan vazgeçmek kolaydır. Çünkü de facto tanıma, özü itibariyle biraz da şartlı tanımadır. De facto olarak tanınmış olan bir oluşum, daha önce denetiminde tuttuğu topraklar üzerindeki etkin kontrolünü yitirdiğinde, tanıma sebepleri ortadan kalkar ve tanıma da yürürlükten kalkmış olur. Ancak de jure bir tanımayı geri almak, kesin bir tanıma olması nedeniyle de facto şeklinde tanımaktan vaz geçmeye benzemez, üstelik çok daha zordur. Daha önceden tanınmış olan hükümetin ortadan kalkması yeni bir durum ortaya çıkartır, ancak bu durup dururken yeni hükümeti tanımama anlamına gelmez (Shaw, 2008: 466). Sivil savaşlar ve özellikle eski sınırların değişmesi, çoğu durumda tanıma meselesini de gündeme getirir (Chen, 1951:13).

Sonradan gelen bir hükümeti tanımama, tanınmayı geri almak şeklinde yorumlayanlar da mevcuttur. Birleşik Krallık ve Fransa 1979 yılında Kolombiya hükümeti için böyle bir uygulamaya başvurmuşlardır. Ancak Birleşik Krallık daha sonraki dönemlerde bir hükümeti tanımama konusunda şu pozisyonu benimsemiştir: Ne tanıma ne de tanımayı geri alma. Zaten bir hükümeti tanımaktan vazgeçmek, istisnai olarak karşılaşılan bir durumdur. Birleşik Krallık İtalya’nın Etiyopya’yı işgal etmesini 1936’da de facto olarak kabul etmiş ve iki yıl sonra de jure tanıma yoluna gitmiştir. Ancak Etiyopya’da çatışmaların yoğunlaşmasıyla, bu kez 1940 yılında tanımayı geri almıştır. Yine ABD’nin 1979’da Çin Halk Cumhuriyeti’ni, Çin’in yasal hükümeti olarak tanınması, ABD’nin artık Tayvan’ı (Çin Cumhuriyeti) tanımamasını icap ettiren bir durum ortaya çıkartmıştır. Çünkü ABD, Çin ile resmi ilişki geliştirdikten sonra, artık ABD’nin resmi dış ilişkilerinde Tayvan’da ayrı bir hükümet yoktur (Shaw, 2008: 467).

Uluslararası ilişkilerde bir hükümetin eylemlerini reddetmede en çok başvurulan yol, söz konusu hükümet ile ilişkileri kesmektir. 1927’de Birleşik Krallık Sovyetlere karşı böyle bir tutum sergilemiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler kesilmiştir. ABD de, 1967’de bazı Arap ülkelerine karşı yasal tanımama yoluna yoluna başvuracağına, ilişkilerini kesme yolunu tercih etmiştir. Buna rağmen ilişkileri kesmenin, tanımayı geri almakla karıştırmamak gerekir. Sonuç olarak tanımak siyasi bir karar olup, siyasi çıkarlarla iç içe olan bir süreçtir (Shaw, 2008: 467).

Tanıma hukuki bir karardan ziyade daha çok siyasi bir karar olması itibariyle, tanımayı geri alma hususunda özellikle ABD’nin “özgür” hatta keyfi davrandığı kabul edilmektedir (Kobey, 1951:282-288).

5. TANIMAMA

Uluslararası hukukta tanımama doktrini olarak ifade edilen görüş 1930’lara dayanmaktadır. Bu doktrinin dayandığı temel ilke kısaca şöyle tanımlanır: Yasal hak yasadışı bir duruma dayandırılmaz (*ex injuria jus non oritur*). Yani etik ve meşru olmayan kimi koşullar ve dayatmalar tanımaya yol açmaz. Japonya’nın 1931’de Mançurya’yı işgal etmesi, bu doktrinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı da 1932 yılında, 1928’de imzalanmış olan Paris Paktı’nı, (Kellogg- Briand Paktı) esas olarak yasa dışı bir işgalin tanınmayacağını ifade etmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı’nın yasa dışı yollarla ortaya çıkmış herhangi bir durumu, sözleşme ve antlaşmayı tanımama ilkesi bağlamında, Stimson doktrini olarak adlandırılmaktadır. Zaten aynı dönemde Milletler Cemiyeti de, Paris Paktı ve Cemiyet sözleşmesine aykırı olarak ortaya çıkmış fiili bir durumu, kabul etmeyeceğini beyan etmiştir (Shaw, 2008: 469).

Ancak devletlerarasındaki pratik dikkate alındığında, İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemde de bu ilke ile gelişir pek çok uygulamaya rastlanmaktadır. İtalya’nın Etiyopya İmparatorluğu’nu işgal etmesi ve Nazi Almanyası’nın, Çekoslovakya’da Alman nüfusun çoğunluk teşkil ettiği Sudetenland işgalinin kabul edilmesi

en bariz örnekler olarak gösterilebilir. 1940 yılında Sovyetler Birliği'nin de Finlandiya, Beserabiya⁵ ve Baltık Cumhuriyetlerinden Letonya, Estonya ve Litvanya'yı topraklarına bu şekilde dâhil etmesi, Batılı ülkeler tarafından de facto tanıma çevresinde kabul görmüştür. Stimson doktrini olarak kabul edilen tanımama ilkesi ABD tarafından dikkate alınırken, Batılı ülkelerce çok da önemsenmemiştir (O'Connel, 1965:143).

Öte yandan, tanımama doktrini 1945 yılından sonra yeniden ele alınarak düzenlenmiştir. BM sözleşmesinin 2 (4) maddesi, devletlerin toprak bütünlüğüne yönelik tehdit ve güç kullanımını yasaklamaktadır. 1949 yılında kabul edilen Devletlerin Hak ve Ödevleri Beyannamesi'nde, devletlerin uluslararası hukuk ve düzeni ihlal edecek şekilde, tehdit veya güç kullanma yolu ile elde ettiği toprakların tanınmayacağı vurgulanmaktadır. Benzer şekilde 1970 yılında kabul edilen Uluslararası Hukuk İlkeleri Beyannamesi'ne dâhil edilen bir şartta, devletlerin tehdit ve güç kullanımına dayalı toprak iktisabının (ele geçirme) kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir⁶. BM Güvenlik Konseyi'nin Arap-İsrail çatışmasına ilişkin 242 Nolu Kararı (1967) da "savaş ile elde edilmiş toprak iktisabının kabul edilmeyeceği" konusuna vurgu yapmıştır (Shaw, 2008: 469).

1965 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan Rodezya, hiçbir devlet tarafından resmi olarak tanınmadığı halde, BM Güvenlik Konseyi, bütün üye devletlere çağrıda bulunarak Rodezya'yı tanımamaları yönünde bir çağrıda bulunmuştur. Bununla da yetinmeyen Konsey, Rodezya'ya karşı ekonomik ambargolar uygulamıştır. Rodezya'nın tanınmamasının önemli bir sebebi de, çoğunluğun rızasına dayalı bir yönetimin oluşturulmamış olmasıydı. BM Genel Kurulu, 14 Aralık 1960'ta kabul ettiği 1514 Nolu Kararla, halkın çoğunluğu tarafından seçilmemiş bir hükümetin kabul edilmeyeceğini söylemiştir (UN No:2379 (XXIII)). Güney Afrika toprakları dâhilinde yer alan Bantustan da, tek taraflı olarak bağımsızlık ilan ettiğinde BM Güvenlik Konseyi aynı tavrı takınarak, tanımama yoluna gitmiştir. Benzer şekilde Güvenlik Konseyi, 1983 yılında 541 Nolu kararla Türkiye'nin 1974 yılında adaya müdahale etmesinden sonra ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini "yasal olarak geçersiz" bulmuştur. Yine 1990 yılında, Saddam Hüseyin yönetiminin Kuveyt'i işgal ederek Irak ilhak etme girişimini, 662 Nolu karar ile geçersiz ilan etmiş ve tüm devletlerden bu ilhakı kabul etmemelerini talep etmiştir (Shaw, 2008:470).

Tanınamama noktasında şu hususu da dikkate almak gerekmektedir: Diğer devletler tarafından tanınmayan de facto bir devlet, uluslararası hukuk alanı dışında değildir. Tanınmama durumunda bile, başta güç kullanmayı yasaklayan kural olmak üzere, uygulanacak kimi kurallar vardır. Kuzey Kore'yi tanımayan ABD, Kore Savaşı'nda birleşik BM gücünün komanda yönetimini elinde bulundurmasına rağmen, 1953 yılında Kore Savaşı'na son veren askeri antlaşmayı imzalamakta bir sakınca görmemiştir. Yine ABD Kuzey Kore'yi resmen tanınamış olmasına rağmen, 23 Ocak 1968'de meydana gelen Pueblo olayında⁷, Kuzey Kore'nin ABD gemisine saldırmakla uluslararası hukuku çiğnediğini dile getirmiştir (Malanczuk, 1997:86).

Tanınamama eyleminde, genellikle hükümetlerin egemenliğinde bulundurduğu topraklar üzerinde etkin bir kontrole sahip olmadıkları tezi ön plana çıkarken, ABD kimi durumlarda farklı gerekçeler de ileri sürebilmektedir. Öyle ki, bazen ABD, onaylamadığı ve uygun görmediği yabancı hükümetleri tanınamaktadır. Ancak Birleşik Krallığın bu konudaki tutumu açıktır. Birleşik Krallık, egemenliği altında bulundurduğu topraklar üzerinde etkin bir denetime sahip olan hükümetleri, onaylama veya uygun görme şartı aramayıp tanınamaktadır. Yabancı bir hükümeti tanınamamak çoğu zaman onu onaylamamak anlamında yorumlandığı gibi, tanımamak da onu onaylamak anlamında yorumlanabilmektedir. İşte bu yanlış yorumlardan uzak durma adına, bazı devletler hükümetleri tanınamama, diğer bir deyimle tanıyıp ya da tanınamayı ifade etmeme politikasını benimsemişlerdir (tabi devletleri tanıyıp tanınamama ilkesinden farklı olarak) (Malanczuk, 1997:87).

Estrada Doktrini olarak bilinen bu politika Meksika kökenlidir. 1930 yılında Meksika Dış İşleri Bakanlığı şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Meksika Hükümeti tanıma konusunda herhangi bir beyanatta bulunmayacaktır, çünkü bu ülke (Meksika) böyle bir uygulamayı küstahça bulmaktadır." (Malanczuk, 1997:87). Estrada Doktrini, bir devletteki hükümet değişimini, ister anayasal olsun veya olmasın, söz konusu devlet bağlamında bir iç mesele olarak kabul etmektedir. Bu doktrine göre bu bir iç meseledir ve böyle bir iç mesele ne uluslararası hukuku ne diğer devletleri ilgilendirmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu

⁵ Beserabya terimi ilk defa 15. Yüzyılda Eflak ve Boğdan'ı ele geçiren Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. Terim bir dönem bölgeyi yöneten Eflak'lı Basarab ailesinden gelmektedir. Osmanlı döneminde Boğdan Vilayetine sınırları dâhilinde kalan Baserabya, 1812'de Bükreş Antlaşmasıyla Rusya denetimine geçtikten sonra da Beserabiya adıyla anılmış. 1918'de Rusya'dan ayrılarak Romanya'ya katılan Beserabiya, 1945 yılında SSCB tarafından ele geçirilmiş ve Moldova Cumhuriyeti olarak adlandırılmıştır. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla Moldova bağımsızlığı ilan etmiştir. Bkz. Bernard Lewis, What Went Wrong, Western Impact and Middle Eastern Response, Phoenix, 2002, s.37

⁶ 1933'te imzalanan Montevideo Sözleşmesinin 11. Maddesi, 1948'de imzalanan Bogota Sözleşmesinin 17. Maddesi ve 1969 yılında imzalanan Viyana Hukuk ve Antlaşmalar Konvansiyonu'nun 52. Maddesi, devletlerin tehdit ve güç kullanımına dayalı toprak iktisabının kabul edilmeyeceği vurgulanmaktadır.

⁷ Pueblo Olayı; 23 Ocak 1968'de Kuzey Kore'nin ABD bandıralı USS-Pueblo (AGER -2) gemisine saldırarak, biri ölü olmak üzere, 83 mürettebatını rehlin aldığı kriz olarak bilinir. Mürettebat 11 ay boyunca rehlin olarak alı konulmuş ve bu zaman zarfında işkencelere maruz kalmıştı. Pueblo krizi Soğuk Savaş döneminin önemli bir olayı olarak tarihte yer almıştır.

politika Fransa, İspanya ve hatta ABD tarafından da benimsenmiştir. 1977’de, ABD Dış İşleri Bakanlığı Bülteninde şu ifadeye yer verilmiştir: “Son yıllarda ABD, hükümetlerin değişimi meselesini tanıma konusu olarak ele almaktan çekinmiş ve böylece yeni kurulmuş olan hükümetlerle diplomatik ilişki geliştirmeyi bu şarta bağlı görmemiştir (Body, 1977:19; Malanczuk,1997:87).

Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı da 1980 yılından sonra, hükümetleri tanıma konusunda Estrada Doktrini ile paralellik arz eden bir politika benimsemiştir. Daha önceki dönemlerde Birleşik Krallık hükümeti yeni hükümeti tanıyıp tanımadığı doğrultusunda bir bildirimde bulunmayı tercih ederken, 1980 yılında bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Dışişleri Bakanlığı yayınladığı bir genelge ile şu görüşü dile getirmiştir: “Bundan böyle hükümetleri tanıma anlamında herhangi bir bildirimde bulunmayacağımızı kararlaştırmış bulunmaktayız. Birleşik Krallık yönetimi hükümetleri tanıır” (Malanczuk, 1997:87).

Kabul etmek gerekir ki Estrada Doktrini hükümetleri tanıma konusunda sistemde köklü bir değişime yol açmıştır. Böylece hükümetleri tanıma noktasında herhangi bir dayatmaya gerek kalmamıştır. Bundan sonraki süreçte, devletlerarasındaki karşılıklı diplomatik ilişkiler ve pratik adımlar önem kazanmıştır. Her türlü diplomatik ilişkiyi geliştirmek, tartışmaya yer bırakmaksızın tam tanıma şeklinde yorumlanmıştır.

6. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİ TANIMA

Uluslararası hukuk, tanımayı sadece devlet olma şartına bağlamaz. Şüphesiz devletler uluslararası sistemin en temel aktörleri olarak kabul edilirler, ancak uluslararası örgütler de uluslararası hukuk kişiliğini elde edebilirler. Örneğin Uluslararası Adalet Divanı, 11.04.1949 tarihli kararında, BM’nin bir uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğunu kabul etmiştir. Bununla birlikte, henüz devlet niteliğini kazanmamış bazı topluluklar da “vasal ülke,” “koruma altındaki ülke” veya “vekaletle yönetilen ülke (manda)” gibi farklı hukuksal statülerle uluslararası hukuk tarafından tanınmaktadırlar (Pazarıcı, 2010: 351).

7. SAVAŞAN STATÜSÜNÜ TANIMA

Uluslararası hukuk normları bağlamında tanınmış bir devlete karşı ayaklanarak mücadele eden kimi güçler, özellikle iç savaş dönemlerinde, bazen üçüncü devletler tarafından tanınmaktadırlar. Bu tanıma genellikle, sorumlu ve düzenli bir komutanlık emri altında çalışıp ülkenin belirli bir bölgesinde denetimi ele geçirmiş gücün tanınması biçiminde olmaktadır. Ülkenin belirli bir bölümünde savaşan taraf statüsünü kazanmış olan gücün, hukuki sorumlulukları da doğmaktadır. Böyle bir güce savaşan statüsü tanıyan devlet, başkaldırmış olan kuvvetlerin silahlı çatışma hukukuna bağlı kalmasını isteyecektir. Böylece bu statüyü tanıyan devlet ile savaşan statüsü tanınmış olan kuvvetler arasında hukuksal bir ilişki de meydana gelmektedir. Bu tür tanımda, tanıyan ülkeler söz konusu ülkedeki çıkarlarını korumayı hedeflemektedirler. Bu tanıma, başkaldıran kuvvetin yenilmesi durumunda doğal olarak sona ererken, ayaklanmayı sürdüren gücün başarılı olması durumunda, devlet veya hükümet şeklinde tanınmasına kadar gidebilmektedir. Ancak savaşan statüsünü tanımak çoğunluk zımni bir şekilde olmaktadır.

Arap Baharı çerçevesinde baş gösteren olaylar Libya’ya sıçradıktan kısa bir zaman sonra, 5 Mart 2011’de Libya Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) kurularak, ardından Bingazi merkezli paralel bir hükümet ilan edildi. UGK’nin hazırlanmış olduğu taslak Anayasa metninde, din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, siyasi çoğulculuk esaslı demokratik bir yönetim kurma hedefi dile getirildi (Levinson, 2016). UGK’nin bir müddet sonra ülkenin doğusunda hâkimiyet sağlamasıyla, 10 Mart 2011’de Fransa tarafından, “Libya halkının meşru temsilcisi” olarak tanındı. Fransa’dan sonra Türkiye ve pek çok ülke UGK’yi Libya halkının meşru temsilcisi olarak kabul etti (Kuzu, 2011:35).

8. TANIMA KONUSUNDAKİ TUTUMLAR

Şüphesiz tanıma isteğe bağlı bir durumdur ve hiçbir devletin diğer bir devleti tanıma yükümlülüğü bulunmamaktadır (Cedeno, 2003:61). ABD’nin yeni bir devleti tanımasına ilişkin tavrı 1976 yılında Dış İşleri Bakanlığı tarafından şöyle ifade edilmiştir: “Birleşik devletlerin görüşüne göre, uluslararası hukuk bir devletin diğer bir oluşumu devlet olarak tanıması talebinde bulunmaz; bir oluşumun devlet olarak tanınmaya değer bulunması, diğer devletlerin yargısına (judgement) bağlı bir durumdur”. Bu yargıya ulaşmada, ABD geleneksel olarak kimi olguların oluşumunu göz önünde bulundurmıştır. Bu olgular, belirli bir toprak parçası ve nüfus üzerinde etkin bir kontrole sahip olmak, bu toprak parçası üzerinde organize bir hükümet yönetiminin bulunması, dış ilişkileri yürütmeye etkin bir kapasiteye sahip olmak ve uluslararası sorumlulukları yerine getirmektir. ABD’nin dikkate aldığı diğer bir husus da, söz konusu oluşumun, tanınma meselesinde uluslararası toplumun diğer devletleri tarafından cazip bulunup bulunmadığıdır (Shaw, 2008:451).

ABD ister silahlı mücadele yoluyla, ister bir başka devletin müdahalesiyle vuku bulacak sınır değişikliklerini kabul etmeyeceğini söylemiştir. Çeçenistan 2 Kasım 1991’de tek taraflı olarak Rusya Federasyonu’ndan bağımsızlığını ilan ettiğinde, ABD Rusya Federasyonu’nun toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu ifade ederek, uluslararası sınırların zor kullanılarak değiştirilmesine karşı olduğunu beyan etmiştir. Birleşmiş Milletler Irksal Ayrıcalığı Ortadan Kaldırma Komitesi (UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination) de Çeçenistan meselesinde halkların tek taraflı olarak ayrılma ilkesini tanımamıştır. Komite Çeçenistan ile ilgili kararında, “devletlerin parçalanması insan haklarının korunmasına zarar verebileceği gibi barış ve güvenliğin korunmasını da zaafa uğratabilir” görüşünü savunmuştur. Çeçenistan sorununda, diğer hükümetler de Çeçenleri bir halk olarak tanımlamalarına ve bu halkın insan hakları ihlallerine uğradığını kabul etmelerine karşılık, toprak bütünlüğü ilkesi esas alınarak yeniden tasdik edilmiştir. Abhazy ve Komorlar adasındaki Anjouan’ın ayrılma talepleri de bağlı buldukları ülkelerin toprak bütünlüğüne zarar verebileceği gerekçesiyle reddedilmiştir (Crawford, 2006:410).

ABD ve Batılı ülkeler Çeçenistan meselesinde, Rusya Federasyonu’nun toprak bütünlüğüne hanel gelmesini istemeyip, Rusya’dan yana bir politika benimserlerken, Rusya 2008 yılının Ağustos ayında Gürcistan’dan ayrılmak isteyen Abhazy ve Osetya’nın bağımsızlığını tanımıştır. Rusya’dan sonra sadece Nikaragua benzer şekilde bir karar alarak Gürcistan’dan kopmak isteyen iki özerk bölgeyi de bağımsız devlet olarak tanıma kararı almıştır (Talmon, 2008).

BM Genel Kurulu Filistin’in meselesinin çözümü ve Filistinlilerin ayrılma hakkı konusunda daha yapıcı ve ılımlı bir rol üstlenmiştir. 3 Aralık 2002’de Genel Kurul’da alınan bir karar doğrultusunda, Filistin meselesinin uluslararası meşruiyet doğrultusunda çözüme kavuşturulması hususunda Genel Kurul’un daimi bir sorumluluk üstleneceği belirtilmiştir (GA.res.57/107). Aynı dönemde gerek İsrail ve gerekse Filistin yönetimini, tek taraflı olarak statükonun değiştirilmemesi konusunda anlaşmaya varmışlardır (Crawford, 2006:448). Uluslararası Adalet Divanı da konuya ilişkin tavsiye görüşünde aynı doğrultuda hareket etmiştir.

Birleşik Krallık, yeni kurulan devletlerin tanınması meselesinde, Montevideo Sözleşmesinde yer alan özelliklere sahip olmanın yanı sıra, BM’nin kimi kararlarının da dikkate alacağını belirtmektedir. Birleşik Krallık tanıma hususundaki tutumunu şu şekilde formüle etmektedir: “Hükümet bir devleti tanımanın normal kriterleri olarak şu hususlara sahip olmayı şart görmektedir: Belirli bir toprak parçası üzerinde mukim bir nüfus, bu topraklar üzerinde etkin kontrole sahip olan bir hükümet ve dış ilişkilerinde bağımsız olmak. BM’nin bazı kararları da diğer faktörler olarak ele alınabilirler” (Shaw,2008: 451).

Avrupa Topluluğu’na üye ülkelerin tanıma hususunda ortak bir tutum geliştirmeleri, Baltık ülkeleri Yüksek Şurası’nın 1991’de bağımsızlık kararı almasıyla gündeme gelmiştir. Baltık ülkeleri 1940’ta zorla Sovyetler Birliği’ne bağlanmış olmaları itibariyle diğer Sovyet cumhuriyetleri içinde özgün bir konuma sahip idiler. Bu ülkeler kaba kuvvet ile Sovyetlere bağlandıkları için çoğu Avrupa ülkesi tarafından de facto olarak Sovyetlerin bir parçası kabul edilmişlerdi. Bu nedenle, 20 Ağustos 1991’de bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde, Sovyetler Birliği’nden ayrılmış yeni devletler olarak değil, varlıkları zorla ve yasadışı yollarla ihlal edilmiş ülkeler olarak kabul edildiler.

Avrupa Topluluğu Konseyi, 27 Ağustos 1991’de Baltık cumhuriyetlerinin durumunu görüşmek üzere olağanüstü bir toplantı düzenledi. Konsey toplantı sonrasında yayınladığı deklarasyon ile, Baltık Cumhuriyetlerinin yeniden bağımsızlıklarını elde etmiş olmasından memnuniyet duyduğunu ilan etti. Ancak buna rağmen topluluk üyeleri, Gorbaçov rejimini daha da istikrarsız etmemek adına bu ülkelerle derhal diplomatik ilişki içine girmediler. 6 Eylül 1991’de SSCB Devlet Konseyi Baltık Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını tasdik ettiğinde, aynı gün Avrupa Topluluğu Dışişleri Bakanları, Estonya, Letonya ve Litvanya Dışişleri bakanlarıyla görüşmeler gerçekleştirdiler ve böylece bu ülkelerle diplomatik ilişkileri başlamış oldu (Denza, 2011:321-339).

Son dönemlerdeki uygulamalardan, yeni devletleri tanıma hususunda insan haklarının da “diğer faktörler” kategorisinde ele alındığını göstermekteyiz. Avrupa topluluğunun, 16 Aralık 1991’de kabul ettiği, “Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği’nde Yeni Devletlerin Tanınmasına İlişkin Yönerge” de, yeni devletlerin tanınmasında ortak bir tavrın geliştirilmesi kabul edilmektedir. Bu ortak tutumda tanınmanın temel kriterleri olarak şu hususlara yer verilmektedir:

- 1- BM Sözleşmesine saygı duymak, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı’nda yer alan taahhütlere, özellikle hukuk devleti ilkeleri, demokrasi ve insan haklarına bağlı kalmak;
- 2- CSCE’de çerçevesi çizilip taahhüt edildiği şekilde, etnik ve ulusal grupların, azınlıkların haklarını güvence altına almak;

- 3- Sınırların ihlal edilmeyeceği ilkesine saygı duymak ve sınır değişikliklerin, yalnızca barışçıl yollarla ve ortak anlaşmayla değişebileceğini kabul etmek;
- 4- Silahsızlanma ve nükleer silahların üretilmeyeceğine ilişkin ilgili taahhütleri, güvenlik ve bölgesel istikrarı da esas alarak kabul etmek;
- 5- Bölgesel sorunlar ve devletlerin ayrılmasına ilişkin tüm meselelerin çözümünde anlaşma ve hakemlik yolunu kabul etmek⁸.

Avrupa Birliği, eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan devletlerin tanınması meselesinde, 1995'te aldığı bir karar ile Sırbuların kontrol ettiği Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin diğer cumhuriyetleri tanınması için şu şartı ileri sürmüştür: Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan her devlet, ancak diğer devletleri tanıdığı zaman AB tarafından da tanınacaktır. Ancak eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden Makedonya'nın tanınması meselesinde Yunanistan'ın da meseleye dâhil olmasıyla farklı bir sorun yaşandı. Makedonya 8 Eylül 1991'de bağımsızlık referandumuna gitti ve 17 Kasım 1991'de referandum onaylandı. Yunanistan hem ülkenin adına hem de bayrağında kullanılan Vergina yıldızına itiraz etti. Bununla birlikte Yunanistan'ı en çok endişelendiren, yeni cumhuriyetin ileride kendi sınırları dâhilindeki Makedonya eyaleti üzerinde hak iddia etmesi durumuydu. Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden Makedonya, 9 ay öncesinde BM üyeliğine başvurmuş olmasına karşılık ancak 8 Nisan 1993'te üye olarak kabul edildi (Wood, 1998:77-78). Banditer Komisyonu, henüz 11 Ocak 1992'de beyan ettiği görüşünde, Makedonya'nın, Avrupa Topluluğu'nun tanınma için ileri sürdüğü tüm şartları yerine getirdiğini duyurdu (Wood: 1998:77-78). Bununla birlikte, ülkenin adına ilişkin itiraz meselesi hala devam ediyordu. Yunanistan ve Makedonya, 13 Eylül 1995'te kendi aralarından kabul ettikleri bir memorandumla sorunlarını çözüme kavuşturdular. Yunanistan Makedonya'ya yönelik ambargosuna son verince, Avrupa Komisyonu, 22 Nisan 1994'te Avrupa Adalet Divanı'nda açılmış olan davayı geri çekti. Böylece Nisan 1996'da, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Makedonya karşılıklı olarak birbirlerini tanıdılar. Bunun üzerine önce Fransa, sonra Birleşik Krallık ve diğer AB ülkeleri ve en son olarak Almanya 17 Nisan 1996'da Yugoslavya Federal Cumhuriyetini tanıdılar (Malanczuk, 1997:90).

9. SONUÇ

Egemenlik ilkesini esas alan modern devletin ortaya çıkışıyla birlikte, yeni devletlerin tanınması meselesi, hem hukuki hem de siyasi bir sorun olarak tartışılmaya başlandı. İspanya'nın 1648 yılında Birleşik Hollanda'yı tanınması, modern devletin başlangıcı olarak kabul edilen Westphalia antlaşmasının imzalanmasıyla aynı yıla denk geldi. 1581 yılında bağımsızlığını ilan eden Birleşik Hollanda, ancak 67 yıl sonra 1648'de İspanya tarafından tanınacaktır. Birleşik Hollanda'dan sonra ilk kez ABD 1776'da bağımsızlığını ilan etti. ABD'nin bağımsızlık ilanı, Birleşik Krallık ve Fransa arasında ciddi bir krize yol açtı, zira bu dönemde Birleşik Krallık, savaş veya devrim yoluyla herhangi bir toprak parçası üzerinde yeni bir devletin kurulamayacağı tezini işlemekteydi.

Fransa bir devletin tanınması için kendi kendine yeterli olması şartını, yani kendi toprakları üzerinde etkin bir denetim oluşturmuş olma ilkesini kâfi görürken, Birleşik Krallık bölünen veya kendisinden toprak kopartılan ülkenin yeni devleti tanımadan, diğer devletlerin onu tanımalarının gereçli olmayacağını ileri sürüyordu. Fransa ABD'nin bağımsızlığını ilan etmesinden iki yıl sonra ABD'yi bağımsız devlet olarak tanımayı kabul ederken, Birleşik Krallık ancak 1782'de ABD'yi tanıdı ve böylece diğer devletlerin de ABD'yi tanımalarının yolu açılmış oldu.

Önceleri tanıma genellikle de jure ve de facto şeklinde sınıflandırılırken, günümüzde çok çeşitli tanıma uygulamalarına tanıklık etmekteyiz. Geline aşamada tanıma, artık sadece de jure ve de facto şeklinde olmayıp, kimi zaman prematüre, kimi zaman örtülü, kimi zaman açık, kimi zaman şartlı ve kimi zamanlar da kolektif bir biçimde olabilmektedir. Sonuç olarak, devlet olarak ortaya çıkmış bir oluşumun de jure tanınması ve böylece bir uluslararası hukuk kişiliğini elde etmesi büyük bir şanstır, ancak ister örtülü, ister açık ve de ister şartlı tanıma olsun, herhangi bir tanıma türüne mazhar olmuş bir yapı, devlet olma yolunda büyük bir avantaj elde etmiştir.

KAYNAKÇA

Bernstorff, J. V. (2012). Georg Jellinek and the Origins of Liberal Constitutionalism in International Law. *Goettingen Journal of International Law*, 4(3), 659-675.

⁸ Avrupa Topluluğu, 31 Aralık 1991'de yayınladığı bir beyanatta, Ermenistan, Azerbaycan, Belerus, Kazakistan, Moldova, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan'ın, Yönergede dile getirilen talepleri yerine getireceklerini kabul ettiklerini söylemektedir. 15 Ocak 1992'de Kazakistan ve Tacikistan'da Yönergede dile getirilen talepleri karşılayacaklarını beyan ettiler. (Shaw, 452).

- Body, J.A. (1977) Digest of United States Practice of International Law
- Büyükakıncı, E. (2015) Savaş Kuramları, Adres Yayınları
- Caplan, R. (2005), Europe and Recognition of New States in Yugoslavia, Cambridge University Press
- Cedeno, Victor Rodríguez (2003), "Unilateral Acts of States," Document A/CN.4/534, 30 May, 2003 http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_542.pdf, (21.07.2017).
- Chen, T. (1951), The International Law of Recognition, With Special Reference to Practice in Great Britain and the United States, Frederick A. Praeger Inc.
- Crawford, J. (1977). The criteria for statehood in international law. British Yearbook of International Law, 48(1), 93-182.
- Crawford, J. (2006) The Creation of States in International Law, Oxford University Press
- Denza, E. (2011), "European Practice on the Recognition of State," European Law Review, Issue.3, June 2011, s.321-339
- Dimitrijević, D. (2006), "The New International Legal Orders and New States in the Balkans", UDK 341.244(497), Bibliid 0025-855,58(2006), Vol. LVIII, br.3, pp. 272-293
- Duursma, J. (1996). Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-determination and Statehood. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eastwood, L.S.(1993), "Secession: State Practice and International Law After The Dissolution of the Soviet Union and Yugoslavia," Duke Journal of Comparative & International Law, Vol. 3, Issue:2,299-350
- Eckert, A. (2002). Constructing States: The Role of the International Community in the Creation of New States. Journal of Public and International Affairs, 13, 19-39.
- European Community: Declaration on Yugoslavia and on the Guidelines on the Recognition of New States,
- Formkin, D. (1989). A Peace to End All Peace, The Fall of The Ottoman Empire and The Creation of Modern Middle East. New York: Henry Holt and Company.
- Fukuyama, F. (2011). The Origins of Political Order, From Prehuman Times to the French Revolution. New York: Farbar, Straus and Giroux.
- General Assembly, Res. 57/107, December 2002
- Gözler, K. (2007), Devletin Genel Teorisi, Ekin Kitapevi, Bursa
- Grant, T.D.(1999), The Recognition of States, Law and Practice in Debate and Evolution, Praeger Publishers
- Happold, M. (2012). International Law in a Multipolar World. New York: Routledge.
- Hillgruber, C. (1998). The admission of new states to the international community. European Journal of International Law, 9(3), 491-509.
- Hobbes, T.(1994) Leviathan, Everyman
- ILM 31 (1992), 1485-7
- International Law Students Association. (2015). Montevideo Convention on the Rights and Duties of States 1936, <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>, (21.06.2017).
- Kelsen, H. (1941). Recognition in International law: Theoretical observations. The American Journal of International Law, 35(4), 605-617.
- Ker-Lindsay, J. (2012). The foreign policy of counter secession: preventing the recognition of contested states. Oxford: Oxford University Press.
- Kobey, E. F.(1951) "International Law – Recognition and Recognition of Foreign Governments, Marquette Law Review, Vol.34, Issue 4, Spring

- Kornhauser S. (2011). Does the contemporary understanding of human rights require that international law should recognise a doctrine of micro sovereignty?. <http://self-realisation.com/wp-content/uploads/2013/06/Doctrine-of-Micro-Sovereignty.pdf>, (21.06.2017).
- Kuzu, E. (2011), Uluslararası Hukuk'ta Tanıma ve Kosova'nın Tanınması Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul
- Lauterpacht, H. (2013), Recognition In International Law, Cambridge
- Levinson. C. (2016), "Libya Rebels Build Parallel State", <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703648304576265021509675668>, makaleye erişim tarihi: 02.11.2016
- Lewis, B. (2002), What Went Wrong, Western Impact and Middle Eastern Response, Phoenix
- Macklem, P. (2008). Indigenous Recognition in International Law: Theoretical Observations. Michigan Journal of International Law, 30(1), 177-179.
- Macklem, P. (2015). Human rights in international law: three generations or one?. London Review of International Law, 3(1), 61-92.
- Malanczuk, P. (1997). Akehurst's Modern Introduction to International Law (Gözden geçirilmiş 7. Baskı). New York: Routledge.
- Mills, A. (2014). Rethinking Jurisdiction in International Law. The British Year Book of International Law, 84(1), 187-239.
- Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, <https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>
- Oppenheim, L. (1905). International Law. Londra: Longmans, Green, and Co.
- Pazarcı, H. (2010). Uluslararası Hukuk (Gözden Geçirilmiş 9. Baskı). Ankara: Turhankitabevi.
- Radan, P. (2002). The Break Up of Yugoslavia and International Law. London: Routledge.
- Ryngaert, C. ve Sobrie, S. (2011). Recognition of States: International Law or Realpolitik? The Practice of Recognition in the Wake of Kosovo, South Ossetia, and Abkhazia. Leiden Journal of International Law, 24(2), 467-490.
- Shaw, M. N. (2008). International Law (Gözden geçirilmiş 6. Baskı). New York: Cambridge University Press.
- Talmon, S. (1998). Recognition of governments in international law: with particular reference to governments in exile. New York: Oxford University Press.
- Talmon, S. (1999). Who is a legitimate government in exile? Towards normative criteria for governmental legitimacy in international law. The Reality of International Law: Essays in Honour of Ian Brownlie, 499-537.
- Talmon, S. (2008) "Recognition of states and governments in international law," Azerbaijan Diplomatic Academy, Vol. 1, No. 19, pp:1-5 (November 1, 2008)
- United Nations. (2006). Tinoco Arbitration 1923. http://legal.un.org/riaa/cases/vol_I/369-399.pdf, (21.06.2017).
- United Nations. (2007). United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. <http://www.un-documents.net/a61r295.htm>, (21.06.2017).
- Wasserman, L. (1944), Modern Political Philosophies and What They Mean, The Blakiston Company, Philadelphia
- Wood, M. C. (1998), "Partition of Former Yugoslav States in the United Nations and in the Multilateral Treaties," Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 2 (1998), pp. 77-78
- "Yugoslavia: recognition for Slovenia and Croatia," Europe 2000. 4.1 (January-February 1992): pR120
- Worster, W.T.(2009) "Law, Politics, and the Conception of the State in State Recognition Theory," Boston University International Law Journal, Vol. 27, No. 1, 2009